

Консолідуюча роль національних технологічних платформ у формуванні інноваційно-орієнтованого суспільного вектору розвитку

В умовах недостатнього державного фінансування науки та низького рівня приватних інвестицій у вітчизняні дослідження та розробки питання створення ефективних форм державно-приватного партнерства в інноваційній сфері України залишається актуальним та важливим.

Відсутність зацікавленості вітчизняного бізнесу інвестувати у вітчизняні наукові дослідження можна пояснити роз'єднаністю науки та виробництва на всіх стадіях: від спільної інформованості про наявний дослідницький та виробничий потенціали до оцінки існуючих ринкових потреб та готову інноваційну продукцію. Без подолання даного розриву шляхом створення сприятливого інноваційно-інвестиційного середовища та ефективного механізму державно-приватного партнерства в проривних галузях економіки вбачається неможливим досягнення динамічного поступу в інноваційній сфері.

Одним з найбільш дієвих механізмів ефективного державно-приватного партнерства, що зарекомендував себе передусім у країнах ЄС, який здатний залучити бізнес та громадянське суспільство до сутнісної та інструментальної співпраці у визначенні стратегічних науково-інноваційних пріоритетів держави та, що найважливіше, до процесу їх реалізації, фінансової співучасті у конкретних науково-інноваційних проектах та процедури подальшого моніторингу, є так звані технологічні платформи (ТП). Важливим суспільно-значимим аспектом запровадження технологічних платформ є реалізація інноваційних завдань через значне покращення щоденного життя кожного громадянина, що позитивно впливає на рівень довіри до науки та інновацій у суспільстві.

Перші ініціативні кроки щодо визначення поняття, цілей та основних функцій технологічних платформ було здійснено на початку XXI сторіччя, коли ЄС остаточно визначив інноваційний курс на реалізацію положень Лісабонської стратегії. У 2004 р. Європейська дослідницька Консультативна рада визначила поняття «Європейські технологічні платформи» (ЄТП) як одну із найважливіших пан'європейських місій або керованих ініціатив, спрямованих на зміцнення потенціалу Європи шляхом інновацій. За останні роки було створено 38 ЄТП¹, що охоплюють різноманітні галузі економіки і науки. Варто зазначити, що в наступній після Лісабонської – новій стратегії ЄС «Європа 2020» було встановлено не менш претенціозні інноваційні цілі, досягнення котрих планується в рамках нової ініціативи – Інноваційного

¹ Список Європейських Технологічних платформ. – URL. – http://cordis.europa.eu/technology-platforms/individual_en.html

Союзу². Оскільки Інноваційний Союз спрямований на покращення доступу до джерел фінансування досліджень та розробок у ЄС, тому було взято курс на подолання несприятливих умов, котрі перешкоджають приватному сектору інвестувати у наукові розробки та інновації. При цьому в інноваційний процес мають бути залучені всі прошарки суспільства та усі регіони (у тому числі у соціальні інновації та ефективну регіональну спеціалізацію). Увесь ланцюжок досліджень та інновацій має бути узгодженим та позбавлений фрагментації або дублювання прикладаних зусиль, починаючи від початкової наукової ідеї до виходу продукту на ринок. У ЄС задля цих цілей існує фінансовий інструмент – так звані Рамкові Програми з досліджень та технологічного розвитку.

З 1 січня 2014 р. стартує нова, восьма за рахунком Рамкова Програма з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020». В процесі визначення стратегічних пріоритетних напрямків фінансування досліджень та розробок саме ЄТП відігравали суттєву роль у попередніх Рамкових Програмах, а згідно із прийнятою Європейською Комісією у липні 2013 р. «Стратегією розвитку Європейських Технологічних Платформ: ЕТР 2020» їх роль у «Горизонт 2020» тільки посилюватиметься, адже у даній програмі основний акцент робитиметься на фінансування інноваційного бізнесу, особливо МСП. Згідно з даним документом ЄТП є основним майданчиком для діалогу між державою і приватним сектором. У новій рамковій програмі «Горизонт 2020», ЄТП розглядаються в якості радників щодо реалізації рамкової програми, зокрема основними функціями ЄТП будуть³:

1. Розробка стратегії та проведення цілісного бізнес-орієнтованого аналізу у напрямку виявлення «вузьких місць» та можливостей у сфері досліджень та інновацій, котрі спрямовані на розв'язання соціальних проблем, а також із діяльністю по забезпеченню промислового лідерства.

2. Мобілізація промисловості та інших зацікавлених сторін в рамках ЄС задля реалізації погоджених пріоритетів у плідному партнерстві.

3. Забезпечення обміну інформацією та передачі знань з-посеред широкого кола зацікавлених сторін на всій території ЄС.

ЄТП, як правило, очолює індустрія і за своєю структурою вони найчастіше є приватно-державними організаціями. Основним принципом їх діяльності є взаємовигідне партнерство. В ЄС фінансування ТП відбувається на пайових засадах за рахунок об'єднання інтелектуальних та фінансових

² Інноваційний Союз. – URL. – http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm?pg=key.

³ Стратегія розвитку Європейських технологічних платформ до 2020 р. – URL: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/etp/docs/swd-2013-strategy-etp-2020_en.pdf

ресурсів Євросоюзу і найбільших європейських промислових виробників, інвесторів, членських та благодійних внесків тощо.

Таким чином, в рамках технологічних платформ формулюються пріоритети ЄС. У рамках саме цих напрямів передбачається виділення істотних обсягів фінансування для проведення різних науково-дослідних робіт, безпосередньо пов'язаних з їх практичною реалізацією підприємствами малого і середнього бізнесу та промисловістю. Оскільки особливістю ТП є їх орієнтація на кінцевий результат потреб виробництва, то це можна розглядати і як механізм, в рамках якого формулюється консолідоване суспільне замовлення на проведення дослідницько-інноваційної діяльності з метою забезпечення сталого, інклюзивного та знаннєвого суспільства. Узагальнюючи консолідує роль ТП у країнах ЄС, важливо підкреслити, що даний тип державно-приватного партнерства дозволяє:

1) сконцентрувати та мобілізувати зусилля всіх зацікавлених сторін інноваційного процесу – різних відомств, бізнесу, наукового співтовариства, інвесторів та громадськості для досягнення кінцевих цілей в конкретних стратегічних пріоритетних напрямках;

2) узгодити та скоординувати діяльність різних відомств, держкорпорацій, інфраструктурних інституцій, регіонів в рамках існуючих механізмів реалізації національної науково-технологічної політики – державних програм, інноваційних проектів, галузевих стратегій і програм, корпоративних програм розвитку і т. д.

Отже, головним методологічним підходом ЄС щодо формування та розвитку ТП є механізм приватно-державного партнерства «знизу-вверх» (bottom-up), де ключові інноваційні ініціативи виходять від виробника товарів та послуг, який керується ринковим та суспільним замовленням від кінцевого споживача, що дозволяє дійти до консенсусу усім прошаркам суспільства у єдиному інноваційному процесі.

На відміну від ЄС у Росії адаптація європейського досвіду з формування технологічних платформ відбувається згідно підходу «зверху-вниз» (top-down). Після ретельного вивчення досвіду країн ЄС щодо створення ТП Росією був адаптований цей напрямок державно-приватного партнерства до умов управління національною науково-інноваційною сферою та в останні роки став одним з нових елементів реформи державного сектору науки.

Активна діяльність щодо створення російських технологічних платформ була започаткована в серпні 2010 р. Основна функція у формуванні ТП покладена на міністерства, причетні до ініціювання даної реформи (Міністерство економічного розвитку та Міністерство освіти і науки). На виконання рішення Урядової комісії з високих технологій та інновацій

Мінекономрозвитку спільно з Міннауки РФ сформував Перелік технологічних платформ⁴, згідно котрого в Росії функціонуватиме 30 ТП. За даними, поданими до ЄК у межах співпраці з мережею Європейських технологічних платформ⁵, кількість ТП дещо перевищує офіційно затверджену у Переліку технологічних платформ у складає на сьогодні 32 різнопрофільні технологічні платформи. Приблизно у третині ТП координаторами виступають держкорпорації і компанії з державною участю. Організації – координатори інших техплатформ – держуніверситети, державні наукові центри або федеральні держустанови. Втім у проміжному аналізі діяльності щодо створення ТП в РФ, здійсненому відділом стратегічного управління та інституційного розвитку Мінекономрозвитку, було відзначено деяку пасивність в їх діяльності, низьку якість менеджменту та занадто великі очікування на фінансову державну допомогу. Отже, впровадження в РФ централізованої державної політики в сфері створення ТП призвело як до певних позитивних результатів в напрямку цільової підтримки їх діяльності, так і до серйозних недоліків та перешкод в плані бюрократизованості діяльності ТП.

В Україні на відміну від європейської практики, де великий бізнес ініціював створення ЄТП, та російської специфіки державної централізованої політики щодо діяльності ТП, фундатором ідеї української національної технологічної платформи (УНТП) стала активна частина наукової спільноти та залучений нею переважно малий і середній бізнес. Починаючи з 2006 р. у відповідності до діючих європейських технологічних платформ з ініціативи групи вчених Ужгородського національного університету та за підтримки Національних контактних пунктів РП7, міжнародних експертів та проектів було розпочато діяльність щодо створення УНТП «Їжа для життя». В результаті систематичних зустрічей усіх зацікавлених сторін з дослідницького та бізнес-сектору, було визначено один з найактуальніших суспільних викликів – забезпечення здорового, довготривалого та якісного способу життя українського населення та прийнято до уваги високий експортно-орієнтований потенціал та розвиненість внутрішнього ринку продукції АПК, її мультиплікативний характер в умовах високотехнологічного розвитку. Внаслідок широких консультацій та проведеного обговорення основних напрямків діяльності ТП в колі експертів, виробників та громадськості було

⁴ Формування технологічних платформ в Росії. – URL: <http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/innovations/formation/>.

⁵ Російські технологічні платформи. – RUSSIAN TECHNOLOGY PLATFORMS // Information materials: Ministry of Economic Development of the Russian Federation, Russian Foundation for Technological Development. – Moscow, 2012. – URL: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/etp/docs/technology-platforms-rf_en.pdf.

запропоновано структуру Української НТП «Агропродовольчя». У липні 2012 р. у м. Києві відбулося офіційне установче засідання учасників Української національної технологічної платформи «Агропродовольчя» (УНТП «АП») в мережі ЄТП «Їжа для життя». Де-юре і де-факто УНТП «АП» є першою технологічною платформою, створеною в Україні як добровільне об'єднання вітчизняних організацій, політичних, наукових і промислових структур, представники яких – кращі експерти-фахівці в своїй галузі – очолюють 12 тематичних кластерів.

Зважаючи на піонерство національної технологічної платформи «Агропродовольчя», успішність її діяльності можна розглядати як важливий мотиваційний фактор, що сприятиме створенню інших технологічних платформ в Україні. Адже таких ініціатив в Україні вже є декілька, серед яких:

1. За ініціативи НТТУ «КП» та НАНУ був підготовлений меморандум «Про утворення технологічної платформи “Інтелектуальна Об'єднана електроенергетична система України”», що має стати однією з ефективних форм приватно-державного партнерства в інноваційній сфері, способом мобілізації зусиль зацікавлених сторін в енергетичній сфері.

2. Розпочата робота з формування Української науково-технологічної платформи (УНТП) «Передові матеріали і технологічні процеси їх отримання»⁶ за ініціативи Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАНУ, яку створюється з метою об'єднання зусиль та можливостей промислових підприємств і зацікавлених організацій дослідницького сектору для застосування в національній промисловості вітчизняних ресурсоощадних технологій отримання новітніх матеріалів.

Таким чином, в Україні відбуваються загальноєвропейські інноваційно-технологічні процеси щодо створення технологічних платформ як дієвої форми інвестування інновацій у рамках державно-приватного партнерства. Створення в Україні національних технологічних платформ обумовлюється об'єктивною ситуацією, котра характеризується слабкою кооперацією та неструктурованістю інтересів бізнесу, держави, науки та кінцевого споживача товарів та послуг.

Посилення впливу бізнесу та громадськості на формування і вибір стратегічних напрямків досліджень та пріоритетів інноваційного розвитку потребує консолідованої позиції усіх прошарків суспільства в рамках ініційованих бізнесом та підтриманих державою технологічних платформ за конкретними соціально-орієнтованими технологічними та секторальними

⁶ Технологічна платформа «Передові матеріали і технологічні процеси їх отримання» як основа відродження передової ролі України в галузі матеріалознавства / Солонін Ю. М., Гороховатська М. Я., Білан І. І. [та ін.] // Вісник НАН України. – № 4. – 2012. – С. 55–59.

напрямами. З метою формування такого відкритого суспільного діалогу необхідно створити на локальному рівні регіонів, корпоративних мереж, осередків підприємницького руху, форумах громадянського суспільства – дискусійно-комунікаційний майданчик з визначення суспільно-значимих викликів та соціально-економічних потреб громадян й бізнесу. На базі отриманого узагальненого бачення відповідним міністерства та відомствам потрібно забезпечити роботу постійно-діючої організаційно-інформаційної системи щодо акумулювання таких суспільних запитів та на базі відповідних Громадських рад здійснювати фахове, експертне обговорення та консультування в рамках ініційованих національних технологічних платформ щодо стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку. В результаті проведеної таким чином експертно-громадської роботи передбачається визначення, по-перше, міждисциплінарних суспільних викликів, що потребують об'єднання інтелектуальних та ресурсних зусиль різних дослідницьких та виробничих напрямків, по-друге, чітко окреслених та конкретизованих технологічних та секторальних векторів розвитку, здатних здійснити інноваційний прорив та зміцнити світові конкурентні позиції вітчизняного наукомісткого бізнесу (*Кот О. Консолідує роль національних технологічних платформ у формуванні інноваційно-орієнтованого суспільного вектору розвитку // Актуальные вопросы и организационно-правовые основы международного сотрудничества в сфере высоких технологий // Материалы VIII Международной научно-практической конференции – К.: ГП «Укртехинформ», 2013. – С. 49–57).*